

Culturele kroniek

Literatuur

Voor één minuut poëzie „Honing en as”, de nieuwe bundel van Leonard Nolens

Op zondag 1 september 1987 spreekt Leonard Nolens zichzelf in zijn dagboek vermanend toe: „Doe dus meer een beroep op je muzikaal gehoor dan op je filosofische ingesteldheid en je plastisch voorstellingsvermogen. Laat je poëzie een manier van leven blijven, maar dan wel intrinsieker betrokken op het maaksel, ja, iets meer op het maaksel dan op de maker. Gun het gedicht een autonoom bestaan dan je nu doet. Wees genereuzer jegens de woorden (en dus jegens de lezer) dan tegenover je autobiografische ik”.

Wie Nolens gevolgd heeft, weet dat hij deze adviezen aan zichzelf ter harte heeft genomen. En in zijn laatste bundel *Honing en as* is hij misschien wel verder gekomen met die voornemens dan hij zich destijds heeft kunnen voorstellen. In ieder geval danken deze nieuwe gedichten veel aan zijn muzikale gehoor. Maar dat is niet zo verrassend. Al jaren heeft zijn vers een stuwend ritme, dat zijn taal, een psalmodisch parlando, een bijzondere kracht geeft.

Wat de autonomie van de gedichten aangaat, *Honing en as* bestaat uit vier afdelingen. De verzen fungeren daarin zeker als elkaars context, maar staan ook stevig op eigen benen. Dat is misschien minder het geval in de opgenomen reeksen, maar die gaan de drie gedichten niet te boven. Dat is bij Nolens wel eens anders geweest. En niet alleen zijn de reeksen

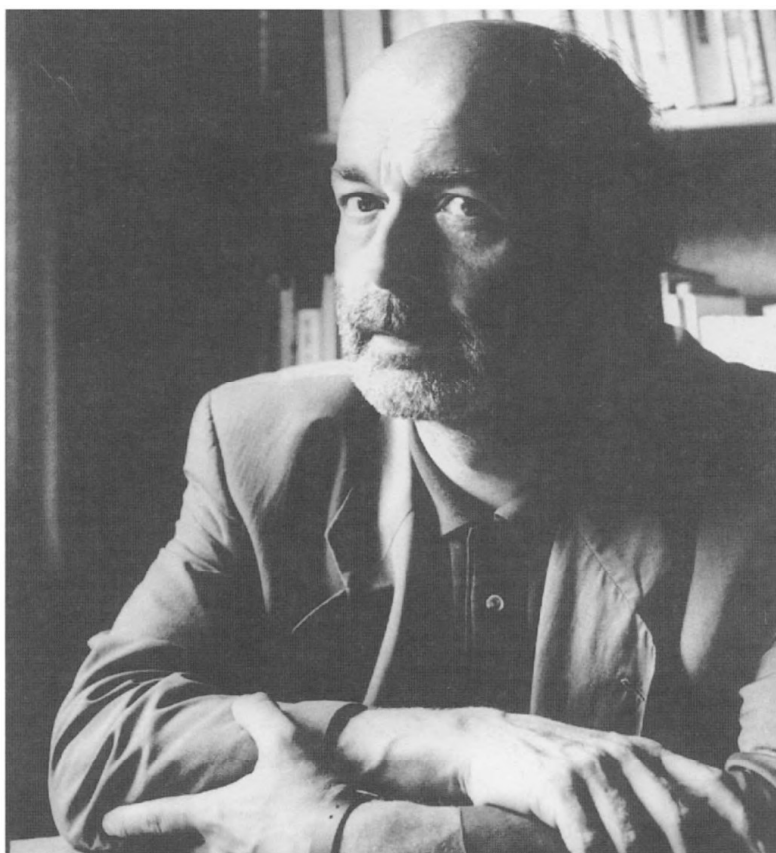
korter geworden, hij schrijft ook vaker dan vroeger korte gedichten.

Blijft over het derde element van het aangehaalde dagboekfragment: het autobiografische ik. Wat Nolens er ten tijde van die notitie precies mee te stellen had, is me eigenlijk nooit zo duidelijk geweest. Hij is tenslotte bij uitstek de lyricus van de betekenis, de zelfontleding, de zelfkwellendheid ook. Hij behelst zijn eigen magma. Van het autobiografische ik was en is zijn poëzie - gelukkig - afhankelijk. Hij is veroordeeld er de stem van te zijn. Misschien heeft hij gehoopt dat die stem anders kon klinken, intiemer, zodat de lezer zich betrokkener kon voelen.

Welnu, *Honing en as* opent met acht gedichten, bijeengehouden onder de titel „Dagblind”. Ze doen je denken aan een familie-album van jeugdfoto's. En dat is wel verrassend bij een dichter die eens gehecht was aan de anonimiteit.

425

Literatuur

Leonard Nolens (°1947) - Foto Klaas Koppe.

De Coninck en Gruwez verwijzen ook naar het particuliere, maar Nolens doet dat nog een beetje radicaler en dat typeert hem. Zo noemt hij zijn zusters Rita, Hilda en Mia, zijn broer Paul, meester Roosen, zoon David en geliefde Leen gewoon bij de naam. Bij een dichter van zijn openhartigheid moet men wel aannemen dat die personen inderdaad zo heten en heetten. We zijn terug bij Constantijntje, Saartje en Sterre, de familiale poëzie van renaissance dichters. Nolens is trouwens niet de enige die daarin ver gaat. En ver gaan is iets wat hem altijd gelegen heeft. Hij experimenteert en neemt risico's, zijn hele oeuvre lang al, want zonder dat is het dichten de moeite niet waard. Waarschijnlijk heeft hij, schrijvend aan *Honing en as*, precies willen uitzoeken hoeveel autobiografische loslippigheid zijn poëzie eigenlijk kan verdragen. Veel, dat is duidelijk. En een gedicht als „Afscheid” kan dat bewijzen:

Afscheid

Rita de zachtste der zussen gekromd aan de
[vleugel
En Hilda de taaie die meisjes leert koken en
[trouwen
En Mia de felle die zingend haar schoolklas
[beteugelt,
Ach alle drie zijn ze het huis uit gegaan, al mijn
[vrouwen.

En Paul die zijn troon heeft gehaat en het goud
[heeft verbrast
En vader wiens bloed hier nog danst in de regel
[van vijf
En moeder die mij er nog draagt van heel gin-
[der tot hier,
Ach iedereen houdt van me daar in mijn vroegte
[en gaat.

De voordeur staat open, augustus behamert het
[vrijthof
En hitte doet langzaam haar uren, de muren
[gaan zwellen.
De benjamin groeit nu koortsachtig en loopt er
[blootvoets
Op verdwenen plavuizen te ballen met zes zeven
[stemmen.

„Achtien” heet de tweede afdeling van de bundel. Die bestaat uit sonnetten die moeite-loos aan de knelling van de geldende schema's

ontsnappen, maar de geserreerdheid van het sonnet in ere houden. De dichter herdenkt wie hij was:

Achtien is al, is heel mijn getal, en zonder ge-
[zicht.
Achtien zit pijn te hebben in een vreemde taal.
Achtien loopt dood te gaan in de verkeerde ka-
[mer.

De blik op het vroegere zelf is er een van vertedering.

Ik heb geen pijn dan grote hoop
Die langzaam ijsbeert in mijn cel van achttien
Zij is mijn trouwste lief. [jaar.

Het is een verwarde, eenzame maar ook zuivere staat die hier wordt getekend. Een misser, een klager, een smachter, een „kromgegroeide verschijningsvorm”, het zijn schijnbaar weinig complimenteuze termen voor een portret van dat vroegere zelf. De herinnering daaraan wekt echter ook het besef van wat verloren ging. En dat levert nietsontziende regels op voor het zelf van nu. „Dat plaagt me nu ik verander / In een mens die met zijn beest geen raad meer weet, / Die op de knieën gaat voor al die aangezichten / Van zijn evenbeeld. Ik ben het masker kwijt / Van mijn alleenzijn, ginder, en van de brutaliteit / In mijn begin dat slaap wou.”

Honing en as is een rijke en gevarieerde bundel geworden, over afkomst, jeugd, lotsbeschikking, groei en misgroei, over de ontwikkeling van een dichterschap en over de liefde. De laatste afdeling „Nachtzien” bevat weer een aantal bijzonder mooie liefdesgedichten.

Het zelfbeeld dat Nolens in de loop van zijn oeuvre heeft opgeroepen, dat van iemand die tot dichterschap is veroordeeld, lijkt ook in deze laatste bundel niet ingrijpend te zijn veranderd. Maar hij heeft er vroeger zeker gekwelder over geschreven. In het gedicht „Oktoberzon” benadrukt hij nog eens wat zijn opdracht is. In betrekkelijke afzondering wonen „over de hele breedte van het bos / tot bij een pijn waar mijn verstand niet verder kan”. Het kan haast niet missen, hier is dezelfde pijn aan de orde die de hoop was van de achttienjarige.

Nolens' werk heeft veel, zo niet alles aan een oerpijn te danken, die de meesten zo goed mogelijk verdringen, maar die voor hem de

onuitputtelijke bron van zijn poëzie is. In *Honing en as* is hij zich bewust van de dragelijkheid van die pijn en hij is ondramatisch genoeg om zijn huidige status quo te belichten.

Ik leef hier klein op het niveau van mijn gedich-
[ten

En op het ritme van een liefde die bestaat
Omdat zij Leen is en van mij en niet privé.

Ik heb dat goud van haar afwezigheid hier nodig
En stort het straks over ons uit, wij zijn niet arm.
Uit goede bron heb ik ons beiden hier vernomen.

Wie zulke evenwichtige strofen leest, zou bijna vergeten dat Nolens de dichter is geweest van regels als „Liggend ben ik opgegroeid, vergeten in de koperlakens van een tijdloze piano. / Wiskundig juist heb ik met Brahms geslapen in salons die denderden van straatgevechten.”

Verbale overvloed, zich opstapelende beelden kenmerkten vroeger werk. Nolens' taal is allengs soberder geworden en heeft zich ontwikkeld van het evocatieve naar het mededelende. Maar de beeldenrijkdom is nog altijd groot en in de woordkeus blijven barokke wendingen voorkomen: „Zo vaag, zoals vandaag, zo zal het zijn, een wintermist / Die met zijn gonzende muizevlees mijn blik besluipt”. Dit kan het voorstellingsvermogen van de lezer nog wel aan. Maar moeilijker wordt het bij „Bij mijn klagende naam: je klinkt als het ver vliegwielt / Van een pauwekreet die door het raam naar binnen rolt”. Dat vergt toch wel een heel elastisch begrip. In een van de interessantste en gloedvolste gedichten van de bundel komt trouwens een ander wiel-beeld voor, dat je in eerste instantie overtuigt en waarvan je je bij herlezing afvraagt of het helemaal voldoet. De passage „Springt een machtig wiel / In gang waarin de hemelstreken samenvallen / Op hun juiste plaats...” is suggestief genoeg, maar waarin en hoe die hemelstreken samenvallen blijft ondoorzichtig.

„Beatrice, Laura, Diotima” is niettemin, vooral vanwege de zes sublieme slotregels, een indrukwekkende lofzang op bezeten dichterschap. Dat is het niet alleen door de visionaire beeldspraak en de klankwerking van rijmen en assonanties. Die regels zijn vooral superieur omdat ze geloofwaardig zijn. Terwille van die ene minuut poëzie moet het leven geleefd wor-

den. In die ene minuut ondergaan wij namelijk welk geluk ons was toegedacht. Sterker, zes regels lang is dat geluk ons deel. Ze zijn geschreven, ze zijn te herlezen. Laat Nolens geloven dat er dankbare lezers bestaan.

Beatrice, Laura, Diotima

Mijn vrouwen komen en gaan in het verzonnen
[vlees

Dat ik hun geef en kneden van mijn zenuwmerg
[hun ziel.

Zij zijn mijn levenswerk. Als ik hun dromen
[lees

Die ik heb opgeschreven, springt een machtig
[wiel

In gang waarin de hemelstreken samenvallen
Op hun juiste plaats, en komt ook God in zwang.

Voor Zijn plezier heeft het gedicht ons hier ge-
[trouwd

En blijven wij bijeen. Er moeten op de aarde
Trage teksten zijn, als kerken die worden ge-
[bouw

Rondom een stilte waar verliefden kunnen aar-
[den.

Zie, ik heb er slaap voor over, dagen, weken
[maanden,

En eeuwen slaap ik erover, voor één minuut
[poëzie.

Ed Leeftang

LEONARD NOLENS, *Honing en as*, Querido, Amsterdam, 1994, 54 p.

427

Literatuur

Tentije „Van lente en sterfte” en „Drenkplaatsen”

Ter gelegenheid van zijn vijftigste verjaardag verschenen van Hans Tentije twee bundels. *Drenkplaatsen* en *Van lente en sterfte*. Voor *Drenkplaatsen* herzag hij de vier dichtbundels die hij vanaf 1975 publiceerde. Eén gedicht uit zijn debuut „Alles is er” sneuvelde daarbij. In plaats van de gedateerd aandoende non-conformistische spelling van de jaren zeventig („k” voor „c”, „ies” voor „isch”) gebruikt Tentije de voorkeurspelling. Het vroeger consequent tot ’t gereduceerd onzijdig lidwoord is nu in volle glorie aanwezig.

Belangrijke verstechnische wijzigingen bracht Tentije alleen aan op het vlak van het enjambement. In zijn vroegere gedichten ein-